

Kyrkoherde grundade brandstodskassa i Björna socken

Till de olyckor, som förr hårt drabbade befolkningen inom socknen, av vilka det stora flertalet levde på eller under existensminimum, hörde eldsvådorna som ett ständigt hot. En bidragande orsak till dessa var de dåliga murarna, som särskilt hos nybyggarna var gjorda av gråsten. Detta material användes f. ö. ända in på 1880-talet. Vidare var belysningsanordningarna primitiva. I kök och övriga bostadsrum, där sådana fanns och nyttjades, utgjordes ljuskällan av brasan i den öppna spisen. Tjärvedsblossen och talgljuslyktan användes eljest i fähuset och övriga utrymmen.

Det omtalas också, att fattiga nybyggare (t. ex. i Berg) i den första stugan med endast ett rum hade en murad härd i rummets mitt med ett rökhål i taket, alltså liknande en timmerkoja från 1900-talets början.

När så olyckan var framme, stod familjen på bar backe. Men enligt gammal god sed brukade grannarna samfällt hjälpa den nödställda familjen med vissa dagsverken för att hugga byggnadstimmer och bygga upp en ny bostad. Av gamla handlingar och utsagor får man lätt den uppfattningen, att hjälpsamheten grannar emellan var större förr än i våra dagar. Men man satt ju praktiskt taget i samma båt! Sockenstämman kunde även besluta om en mindre uttaxering per hushåll. Så skedde vid flera tillfällen, och liknande gjordes även, när en åbo fått kon eller hästen slagen av björn.

En brandstodskassas tillblivelse

Kyrkoherde *Anders Sidner* insåg att något borde göras från sockenmännens sida, så att befolkningen hade en viss garanterad hjälp vid inträffad eldsvåda. Redan år 1825 framförde han synpunkter därom till kyrkvärden Salomon Hansson, Björna, fjärdingsmannen Erik Ersson, Björnsjö, och några andra av socknens förtroendemän.

Bonden Sven Christoffersson, Gide, f. 1847, d. 1918, med hustrun Sigrid Olofsdotter, f. 1851, d. 1933. Han var kyrkvård, fjärdingsman och kommunalt engagerad, och som brandstodskassans kassör fick han avveckla den verksamheten.

Detta mötte gensvar, och sedan kyrkoherden utarbetat stadgar, beslöt sockenstämman vid sammanträde den 23 september 1827 att bilda *Björna Brandstodskassa* samt att anta stadgar för dess verksamhet.

Stadgar för brandstodskassan

Det gulnade protokollet, nu förvarat på landsarkivet, återges i valda delar härnedan:

»§ 1. För att vid timade olyckshändelser äga medel till hjälp, och på det att denna hjälp må bliva för sockenmännen så litet tryckande som möjligt skall en *Brandstodskassa* inrättas, vartill årligen sammanskjutes åtta skilling banko på varje hemmansrök vid det tillfälle, då sockenräkningarna uppgöras. Dessa årliga sammanskott fortfara så länge, till dess kassan uppnår en summa av 400 riksdaler riksgäldssedlar.

Till föreståndare för kassan utser sockenstämman tre bofasta och pålitliga män i socknen, vilka utan att erhålla något arvode äro för de influtna medlen jämte fyra procents ränta ansvariga. Och bör denna kassas räkenskaper uppvisas inför sockenmännen och deras kyrkoherde vid samma tillfälle som kyrko- och fattigkassornas räkningar revideras. Dess föreståndare äga då att det erhållna föreståndarskapet sig avsäga, om andra pålitliga män förefinnas, som med sockenmännens minne därtill kunna förordnas. Emot vederbörlig säkerhet äro kassans delägare framför andra berättigade att därav erhålla lån. I händelse någon tredskar att betala, skall han utom att

betala lagsökningskostnaden även i dubbel beräkning betala den årliga avgiften.»

Brandskadeersättning

»§ 2. Om all åbyggnad, som i nedanstående moment uppräknas, skulle genom våldeld uppbrinna, får ägaren samfällt av sockenmännen 200 dagsverken, 350 timmerstockar, 700 takvedträn, 40 mesar näver (1 mes är 70 näver) samt av brandstodskassan 50 riksdaler riksgäldssedlar. Om däremot något särskilt hus uppbrinner ges följande ersättning:

För en *mangårdsbyggnad* eller en sådan, där hemmansägaren med sitt husfolk är boende, ges 60 dagsverken, 100 timmerstockar, hälften 15 alnar och hälften 11 alnar i längd, 200 takvedträn, 12 mesar näver samt 30 riksdaler av brandstodskassan.

Lada med loge: 60 dagsverken, 100 stockar, 15 alnar långa, 200 takvedträn, 12 mesar näver samt 5 riksdaler av brandstodskassan.

Fåhus: 30 dagsverken, 60 timmer, 12 alnar långt, 120 takvedträn samt 5 riksdaler av brandstodskassan.

Stolpbod: 20 dagsverken, 30 timmer, 9 alnar långt, 60 takvedträn, 4 mesar näver samt 5 riksdaler av brandstodskassan.

Stall: 30 dagsverken, 60 timmer, 12 alnar långt, 120 takvedträn, 5 mesar näver och 5 riksdaler av brandstodskassan.

Timmer och takvedträn får tagas på de brandskadades ägor, så länge det räcker, men näver lämnas av sockenmännen. Allt timmer skall hålla 8 tum i lilländan.

Om spannmål, foder eller boskap uppbrinner vid eldsvåda, bör sådant, i händelse tillgång att ersätta boskapens värde ej finnes i brandstodskassan, genast av sockenmännen ersättas efter antalet av vars och ens innehav av mjölkande kor. Om på ett hemman kor icke födas under det löpande året, bör dock ersättningen av dess innehavare erläggas efter det antal kor, som vanligen pläga födas över vintern. Av spannmål och foder ersättes endast så mycket, som nödvändigt fordras för att livnära det å hemmanet varande folket till första skörd samt boskapen till barmark.»

»§ 3. Ingen får utom sitt vardagsrum i något hus nyttja stickbloss eller sticka med eld, utan skall därtill nyttjas ljus med lykta. Uppkommer våldeld av sådan anledning, kan brandstod ej erhållas.

I varje gård skall finnas två stegar, stadiga och långa.»

Sockenmännen beslöto, att pålitliga brandsprutor av förtent järnbleck skulle anskaffas åt alla byalag till nedan bestämda antal: Björna by 4, Björnsjö 3, Berg 1, Gide 2, Hemling 3, Hundsjö 1, Kärrsjö 2, Krokvattnet 1, Leding 2, Långviken 2, Locksta och Å 2, Movattnet 3, Mattarbodum 3, därav 1 på Långnäset, Mörtsjö 1, Nybyn 2, Nyliden 4, Ryssjön 1, Studsviken 1 och Uttersjön 2. Dessa sprutor

böra hållas i brukbart skick, varom åldermännen påminna samt årligen minst två gånger noga efterse.

»Vid maj månads början och november månads slut alla år, bör syn och besiktning av alla murar och tak anställas av åldermännen i samtliga grannars närvaro, då murarna rensopas, och om bristfälligheter å dessa eller taken förefinnas, tillsäges ägaren att sådant bota inom tre dagar. Sker detta icke, åligger det åldermännen, att i händelse bristerna äro sådana att eldsvåda kan uppstå, den bristfälliga muren eller taket genast nedstöta och alldeles förstöra.

Vid gårdars nybyggnad bör noga iakttas vad lagen bjuder angående husens vederbörliga avstånd samt i synnerhet tillses, att badstugor och rior icke uppsättas så nära byn, att eldsvåda därav kan uppkomma.

Den som brandstod njuta vill bör även, om sockenmännen det påfordra, gå den i lag föreskrivna Våda-Ed.

Då skada å den växande grödan sker i någon by av hagel, vilja sockenmännen efter rådpläging så bestämma, att ingen bland socknens innevånare skall gå miste om den ersättning, vartill han efter företeende omständigheter kan anses berättigad.»

Genom den inrättade brandstodsföreningen skapades garantier för att familjer, som drabbats av eldsvåda, fick behöfelig hjälp. Kassans verksamhet är dock höljt i ett visst dunkel, och den arbetade tydligen med växande framgång, bl. a. torde den ha haft vissa svårigheter under 1800-talets nödårsperioder. Av de fåtaliga handlingar, som finns bevarade, framgår bl. a. att nytt reglemente fastställdes av länsstyrelsen år 1883.

Låga värden för byggnader

Bonden Erik Andersson i kyrkbyn hade år 1849 försäkrat sin egendom å hemmanet nr 2 om $3\frac{3}{4}$ seland till följande belopp:

Mangårdsbyggnad	300	riksdaler	banko
Förmånsstuga	150	»	»
Bryggstuga	100	»	»
Fåhus	80	»	»
Stall, fårhus, svinhus	90	»	»
Två lador, hässja och loge	200	»	»
Tre stolpbodar	50	»	»
Sommarfåhus	20	»	»
Vedlider	10	»	»
	Summa 1.000	»	»

Därtill var gröda, kreatur, åker- och körredskap samt husgeråd och möbler försäkrade för 1.100 riksdaler banko.

År 1884 hade klockaren Jonas Grundström, som då var ägare till hemmanet, försäkrat i stort sett samma antal åbyggnader för 3.370 kronor och gröda jämte övrig egendom för 3.050 kronor. Värdet hade därmed stigit till det tredubbla under 35 år, men lågt var det enligt vårt synsätt. Lägg märke till hur många hus en dåtida bondgård hade!

Länsbolaget bildas – sockenbolaget upphör

Vid extra bolagsstämma den 13 augusti 1893 beslutades att brandstodsföreningen skulle upplösas från den 1 september samma år på grund av ringa anslutning. Därvid skulle överskottet delas mellan försäkringstagarna. Kassans siste ordförande var nämndemannen Anders Andersson, Björna, och dess siste kassaförvaltare var fjärdingsmannen Sven Kristoffersson, Gide, vilken fram till 1899 arbetade med avvecklingen av kassan, vars sammanlagda tillgångar uppgick till 3.512:90 kronor.

En bidragande orsak till kassans allt mindre betydelse torde ha varit, att *Västernorrlands Brandstodsbolag* bildades 1843 med ombud i varje socken – en konkurrent med betydligt större resurser. Sockenstämman synes även underhand ha börjat gynna länsbolaget, ty av ett sockenstämmoprotokoll från år 1866 framgår det, att en torpare i Hemling, vilken lidit förlust genom eldsvåda, då han hade sin egendom oförsäkrad, skulle av församlingen erhålla ersättning med 50 öre riksmünt per bonde och 25 öre riksmünt per torpare. Samtidigt beslutades att den som ej hade försäkrat i *länets brandstodsbolag* i fortsättningen icke kunde påräkna något bidrag från församlingen.

Under de 66 år sockenbolaget verkade var det dock ett gott försök att söka lindra nöden för olycksdrabbade. Under den perioden fick brandväsendet även en viss organisation, bl. a. hade brandrotmästare utsetts i de olika sockenrotarna under 1800-talets förra hälft.